

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 2

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

February 2025

WWW.AJERUZ.COM

Turg'unpo'latova Mushtariy Baxrom qizi
CHDPU Amaliy psixologiya
turgunpolatovamushtariy11@gmail.com

Maxliyo Pardayeva Gayratovna
CHDPU Amaliy psixologiya
pardaevamahlie72@gmail.com

Komiljonova Sevinch Azamat qizi
CHDPU Amaliy psixologiya 23/2-guruh talabasi
skomiljonova562@gmail.com

***Аннотация** В данной статье представлены рекомендации научных исследований по трактовке проблемы межличностных отношений в работе психологов нашей страны. Статья также содержит научное предложение и практические рекомендации, сформулированные автором по данному вопросу.*

***Ключевые слова:** адекватность, идея, интеллект, идеолог, память, мышление.*

***Annotation** This article presents the recommendations of scientific studies on the interpretation of the problem of interpersonal relations in the work of psychologists of our country. The article also contains the scientific proposal and practical recommendations formulated by the author on this issue.*

***Kalit so'zlar:** adequate, idea, intellect, ideologue, memory, thinking.*

Kirish.

Mamlakatimiz psixologiyasida muomala muammosining o'rganilishi shu sohada ishlar olib borilganligidan darak beradi. Shuningdek, Respublikamiz psixologlaridan M.G.Davletshin, E.G'oziyev, N.P.Anikeeva, N.Safoev kabilar muloqot muammosini turli tomondan yoritib berganlar. Jumladan, professor E. G'oziev "Muomala psixologiyasi" o'quv qo'llanmasida muloqotning barcha qirralarini nazariy tomondan ochib berishga harakat qilgan. Professor M.G.Davletshin ham "Umumiy psixologiya" o'quv qo'llanmasida muloqotni kishilarda qanday shakllanishi haqida fikrlar bildirgan.

E.G'.G'oziev "Muomala psixologiyasi" kitobida shunday deydi, "shaxslararo munosabatlar maromi, odamlarning o'zaro bir – birlarini tushunishi, o'zaro hurmat, hamdardlik evaziga to'g'ri (adekvat) aks ettirish yuzaga keladi, individual mo'ljal

ijtimoiy maqsad qaror topishiga, qiymat kasb etishiga xizmat qiladi.” Muomala masalasini o‘rganish orqali professor E.G‘oziyev muomalaning o‘ziga xos bo‘lgan milliy tomonlarini ham ko‘zdan qochirmaydi. Muomalada millatga xos bo‘lgan urf – odatlar va an‘analarning xam o‘rni borligi ko‘rsatib o‘tiladi.

Shaxslararo munosabat muammosi bilan shug‘ullangan O‘zbekistonlik ko‘plab boshqa fan egalarini ham ko‘rsatish mumkin. Lekin aynan psixologiya sohasida bu masala yanada ko‘proq izlanishni talab qiladi. Chunki olib borilayotgan islohatlar va ularning hayotga tadbiq qilinishi ham aynan shaxslararo munosabatlarda yuz beradi.

Shaxsning taraqqiyotida shaxslararo munosabat va uning psixologik asoslarini paydo bo‘lishi, bu jarayonni shakllanishiga muhitning ta’siri nihoyatda katta ekanligini professor Abdurahmanov

F.R. o‘zining “Pedagogik sotsiologiya” kitobida ko‘rsatib o‘tadi. Muallif insonlarni ijtimoiylashuvida muhit va unga ta’sir etuvchi omillarni ko‘rsatib o‘tish bilan yoshlarni tarbiyasida muloqot yuz beradigan sharoit va undagi asosiy mazmun juda katta ahamiyatli jarayon ekanligini ko‘rsatib o‘tadi. Haqiqatda ham shaxsni o‘zaro munosabatini sodir bo‘lishida, undagi psixologik jarayonlarni to‘g‘ri tushunishda sharoitning o‘rni juda kattaligini olim ko‘rsatib o‘tadi. Bu esa o‘ziga hos diqqatga sazovorligini bildiradi. Insonda sodir bo‘luvchi shaxslararo munosabat o‘zida ko‘pgina jarayonlarni olib yurishi, ularni tarbiyalanishi, ta’lim olishi, o‘zaro munosabatlarni shakllanishiga ta’sir etishini ko‘rishimiz mumkin. Ijtimoiylashib borayotgan insondagi o‘zaro muloqot o‘ziga yarasha boyib borib inson ehtiyoj va manfaatlarida aks etadi.

O‘tgan ajdodlarimiz yosh psixologiyasining muammolarini izchil va atroflicha, muayyan yo‘nalishda, ma’lum kontsepsiya asosida o‘rganmagan bo‘lsalar ham, allomalarning asarlarida mazkur holatlarni aks etishi, namoyon bo‘lishi, 21 rivojlanish va o‘zgarishlari to‘g‘risida qimmatli fikrlar bildirilgan.

Bular to‘rt xil manbalarda uchraydi.

Ularning biri – xalq ijodiyoti: rivoyatlar, maqollar, matallar va masallar;

Ikkinchisi – maxsus ijodkor kishilar (hatto, hukmdorlar) muayyan shaxsga bag‘ishlab yozgan o‘g‘it-nasihat va hikoyatlar;

Uchinchisi – qomusiy, O‘rta Osiyo mutafakkirlarining ilmiy-nazariy qarashlari;

To‘rtinchisi – turli davrlarda ijod qilgan shoir va yozuvchilar ijodining mahsullari, ya’ni badiiy asarlardir.

Ibn Sinoning 5 tomlik «Tib qonunlari» asarida organizmning tuzilishi, undagi nervlar va nerv yo‘llari, fiziologik jarayonlar bilan borliq psixik jarayonlar haqida ancha muhim ma’lumotlar bor. Uning «Odob haqida» risolasi ham inson shaxsini shakllantirish to‘g‘risidagi jiddiy asardir.

Yusuf Xos Xojibning «Qutadg‘u bilig» asaridagi bosh masalalardan biri komil insonni tarbiyalashdir. Adib o‘z asarida eng komil, jamiyatning o‘sha davrdagi

talabalariga javob bera oladigan insonni qanday tasavvur qilgan bo'lsa, shu asosda o'z printsiplarini bo'yon etadi.

A. Jomiyning «Bahoriston», «Xiradnomai Iskandariy», «Tuhfatul ahror», «Silsilatuz zahob» va boshqa asarlarida ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya, kasb-hunar, o'rganish, yaxshi xislatlar va odoblilik haqidagi fikrlar ifodalangan.

Davoniy o'zining «Ahloqi Jaloliy» nomli asarida insoniy fazilatlari to'rtta bo'ladi va bular donolik, adolat, shijoat va iffatdir. Shoir, ayniqsa donolik fazilatini 22 chuqur tahlil qiladi. Uningcha, inson o'zining aqliy qobiliyati va aqliy iste'dodini tarbiyalash uchun zukko, zehnli, fahm-farosatli bo'lishi va bilimlarni tez egallashi lozim.

A. Navoiyning «Xazoyinul maoniy», «Mahbubul qulub» va boshqa asarlarida yetuk, barkamol insonning ahloqi, ma'naviyati, odamlarga munosabati, iste'dodi va qobiliyati to'g'risida qimmatli mulohazalar yuritilgan. Ana shu psixologik kategoriyalar ijtimoiy adolat qaror topishi uchun muhimahamiatga ega ekani ta'kidlangan. Shuningdek, Navoiy asarlarida shaxsning kamol topishida otaonaning roli, ayollarning iffatliligi, insonlarning kamtarligi masalalari alohida o'rin egallaydi. Navoiy «Xamsa»sining har bir dostonida bukilmas iroda, irodaviy sifatlar, qat'iyalilik, shijoat, insonparvarlik tuyg'ulari, ijodiy hayot, insonning murakkab ichki kechinmalari mohirona yoritilgan.

Yuqoridagilardan tashqari, Bobur, Farog'iy, Majlisiy, Mashrab, Gulxaniy, Nodira, Uveysiy, Muqimiy, Furqat, Bedil, Zavqiy, Hamza, Avloniy va boshqalarning yoshlar tarbiyasiga, axloq-odob, fe'l-atvor, oilaviy hayot masalalariga, shaxslararo munosabatlarga doir qarashlari ham turli janrlardagi asarlarda ravon va ixcham bayon qilib berilgan.

XVII asrdan boshlab to bizning davrgacha ikki oqim ya'ni, falsafa va psixologiya o'rtasida ruhiy taraqqiyot omillari yuzasidan keskin tortishuvlar boradi: Birinchi oqim psixik o'sishni butunlay

«tug'ma ideyalar»belgilaydi deydi. Ikkinchi okim psixik o'sishni butunlay muhitga va turmush tajribasiga bog'liq deydi.

«Tug'ma ideyalar» degan nazariyaning namoyondasi Dekart (1596-1650) edi. Uning fikricha, tug'ma ideya intellektda boshlang'ich xolatda bo'ladi. Bu ideyalar moyillik sifatida

«tug'ma» bo'lib, faqat keyinchalik to'la anglanguncha asta-sekin taraqqiy etadi. Keyinchalik bu nazariya falsafa doirasidan chiqib, burjuaziya ideologlari tomonidan keng foydalana boshlandi. Italyan antropologi va kriminalisti Lombrozo (1836-1909) burjuaziyani oqlab, qashshoq halqda jinoyat qilishga moyillik bor, ya'ni jinoyatchi ota-onadan jinoyatchi bolalar tug'iladi deb davo qiladi. Bu ideologlar mustamlakachilik, 23 bosqinchilikni oqlab, mazlum halqlar, ayniqsa qora tanli halqlarni xudoning o'zi oq tanli kishilarga tobe qilib yaratgan deb davo qiladilar. Nemis- fashistlarning irqchilik nazariyasi AQSHda ham ildiz otdi.

Sharq va Garb madaniyati ta'sirida inson ruhiyati bilan bog'liq qator og'zaki va yozma, amaliy va ilmiy asarlarda paydo bo'la boshladi.

Dastlabki pedagogik-psixologik mazmundagi asarlar XVII-XVIII asrlarda diniy, ahloqiy negizda yozilgan edi. XVIII asrdan boshlab bolalar psixologiyasi bo'yicha muayyan tartibga, yo'nalishga va uslubga ega bo'lgan ilmiy fikrlar vujudga keladi.

Rus tarixchisi V. N. Tatishchev (1686-1750) ning «Fanlar va bilim yurtlarining foydasi to'g'risida suhbat» kitobida fanlarning tasnifi, bilimlarni egallash zarurligi, tilning xosiyati, yozuvning ahamiyati, yosh davrlarining xususiyati nuqtai nazardan bayon qilingan. N. I. Novikov (1744-1818) bashariyat farovonligini ko'zlab yoshlar bolalar o'rtasida foydali bilimlarni keng yoyish uchun ularni o'ziga xos yo'sinda tarbiyalash kerakligi g'oyasini ilgari suradi. Uning asarlarida insonning kamoloti uchun tafakkur, xotira, ahloq, his-tuyg'u va taqlidchanlik alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa.

Shaxslararo ta'sir haqida gap ketganda, o'qituvchi obro'yining roli haqida ham aytish lozim. Chunki, obro'li odam doimo o'sha obro' qozongan guruhida o'z mavqeiga va ta'siriga ega bo'ladi. Shaxs obro'yi uning boshqa shaxslarga irodaviy va emotsional ta'sir ko'rsata olish qobiliyatidir. Ma'lumki, obro' amal yoki hayotiy tajriba bilangina orttirilmay, uning haqiqiy asosi - shaxsning odamlar bilan to'g'ri munosabati, undagi odamiylik xislatlarining, boshqa ijobiy xislatlarining uyg'unlashuvidadir. Psixologik obro' - ta'sir ko'rsatishning eng muhim mezonidir.

O'rta Osiyoda yashab, ijod qilgan buyuk ajdodlarimiz psixologik nuqtai nazardan muomala muammosi bilan bevosita shug'ullanmagan bo'lsalarda, biroq shaxslararo munosabatlarda uning o'rni, ahamiyati masalasiga alohida etibor qaratganlar. Bu borada ular ustoz bilan shogird yoki shaxs bilan inson ta'limiy-tarbiyaviy munosabatlarda muomalaning ahamiyati, maromi, ularning o'zaro bir- birlarini tushunish, insonni inson tomonidan idrok qilish, bu jarayonda nutqning etakchiligi ustuvorligi yuzasidan bir qator ibratli fikr-mulohazalar qoldirganlar. Bu asnoda muallimning shaxsiy fazilatlari, kasbiy mahorati, donishmandligi to'g'risida hikmatli fikrlarni va istiqboli porloq milliy va umuminsoniy g'oyalarni ilgari surganlar, tavsiflab hamda izohlab berganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ozodqulov olimjon bahodir o'g'li. Rahbar va xodim munosabatlarining boshqaruv jarayonidagi psixologik xususiyatlari. **2024, 41, 110-113.**
2. Ozodqulov, o. Vatanparvarlik ruhini talabalarda rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. **2024, 2, 37-41.**

3. Ozodqulov olimjon bahodir o'g'li and samadova laylo alisher qizi 2024.
Fanlar tizimida pedagogika fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi. *Образование наука и инновационные идеи в мире*. 41, 1 (mar. 2024), 103–106.

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
2-son

Nashr qilingan sana: 27.02.2025.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172